

СОЦИОБИОЛОГИЧНАТА ПАРАДИГМА КАТО ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА НА СОЦИАЛНИТЕ НАУКИ

Калин Янев

In the present exposé the sociobiological paradigm is expounded as a powerful and at the same time rejected tool for analyzing of social phenomena. The evolutionary psychology is not a particular field of research but a way of perceiving the psychological constructs which can be applied to almost every one of them. The fundamentals of the paradigm are explained: gene selection, kin-altruism, evolutionary stable strategies, reciprocal altruism, theories of reproductive behavior.

The emphasis is laid on the application of the biological determinism and reductionism of the evolutionary psychology in the social sciences and especially on the numerous objections (most of them related to the "nature vs nurture" discussion). The unpopularity of the sociobiology in Bulgaria is mentioned as a specific problem — reactive rejection of every kind of materialistic approaches, contradiction with the fashionable psychodynamic theories and the applied psychology.

Социобиологията разглежда еволюционната обусловеност на социалното поведение. Нещо повече, в парадигмата е заложено имплицитното разбиране, че всяко поведение е до необходима степен биологично детерминирано. Макар че не всички еволюционни психолози показват интерес към категорично отричане на независимостта на социосистемните фактори, метамоделът предполага подобни спекулации. Социобиологията притежава потенциала да бъде прилагана като общ принцип в социалните науки. Още от възникването ѝ това поражда (и възражда) обемни спорове, понякога — относително правомерни научни критики, често — голо политидеологическо отхвърляне.

В началото на изложението е необходимо да се изясни понятието „еволюционна психология“. Съществуват две сравнително отделни гледища:

Учени, предимно от академичните школи на бившите социалистически страни, поставят еволюционната психология много близо до зо-

опсихологията и сравнителната психология (напр. Георгиев Л., 1997, стр. 3—8). Предметът в този случай е еволюцията на познавателните структури в процеса на антропогенезата, сходствата и различията на психичното у животните и хората. Изучават се перцептивните процеси, ориентировъчно-изследователските реакции, паметта, емоциите, ученето, интелекта и пр. Така определена еволюционната психология е трудно отличима от сравнителната психология, понякога бива „подменяна“ с еволюционна биология на нервната система и като цяло може да бъде разглеждана като подобласт на генетичната, когнитивната и общата психология.

В съвременната световна наука (и в настоящия доклад) еволюционната психология се приема за част от социобиологията. Тази част Е. Wilson (2000, стр. vii) нарича „човешка социобиология“. Основният фокус е човешкото поведение, изразено в епигенетични правила и формирано от сложната коеволюция на генетично и културно. Акцентът в това разбиране за еволюционна психология е по-скоро върху поведението, отколкото върху когнитивните структури, които обаче не са пренебрегвани като значим конструкт. Социобиологията представя обща логика за живата материя, която е с аналитичен потенциал за всяко психологично явление, но тъй като основата е естествена научна, на този етап еволюционната психология намира приложение предимно по отношение на междуличностни феномени. Това са например просоциално поведение, агресивно поведение, атракция, афилиация, комуникация, вътрешно- и междугрупови отношения... Така еволюционната психология се преплита със социалната психология и „дъщерните“ ѝ дисциплини.

Ако мога да си позволя да представя социобиологията по максимално схематичен начин, чрез ключови пунктове, тя звучи приблизително по следния начин: дарвинизъм, генен отбор, дедукция, социални феномени, биологичен редукционизъм. Социобиолозите изследват социалното поведение от гледна точка на това **защо** то съществува — в дадена конкретна форма или изобщо. На преден план е целесъобразността, която се интерпретира в перспективата на новите разбирания на еволюционната теория, повлияни от постиженията на генетиката.

Генният отбор предполага неделими наследствени структури — гени, които са в борба за съществуване и се явяват основните единици на естествения отбор. Индивидът представлява „временен преносвач“ на своите гени.

Формалнонаучно моделът за генен отбор не е нито необходима, нито достатъчна съставна част на социобиологичния подход. На практика обаче той е изходен постулат за основните идеи, изграждащи наличната теория.

Социобиологията е изключително дедуктивна сфера на познанието, чиито основни методи са сравнението, математическото моделиране и преди всичко — теорията на игрите. Сериозни критики, очаквано, са насочени към трудността за проверка на генерираните хипотези. Смятам, че все повече социобиологията намира излаз за продуктивна емпирич-